

แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งธรรมชาติอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา : แหล่งท่องเที่ยวทะเลบัวแดง จังหวัดอุดรธานี

ณิชกุล ผ่านชมภู*

คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สาขาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ตำบลท่าบดคลองหนึ่ง อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี ประเทศไทย

*Corresponding author: pannichakulp@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาการจัดการท่องเที่ยวของแหล่งธรรมชาติ ทะเลบัวแดง จังหวัดอุดรธานี และเสนอแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งธรรมชาติอย่างยั่งยืน โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 3 คน และใช้การวางแผนแบบมีส่วนร่วมกับประชาชนที่อาศัยอยู่รอบพื้นที่แหล่งธรรมชาติทะเลบัวแดง จำนวน 60 คน ตลอดจนใช้การสังเกตพฤติกรรมกลุ่มตัวอย่าง และสภาพพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวทะเลบัวแดง

ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาการจัดการท่องเที่ยวของแหล่งธรรมชาติทะเลบัวแดง จังหวัดอุดรธานี มีความสำคัญจากมากไปน้อยตามลำดับ ได้แก่ ปัญหาการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด ปัญหางบประมาณไม่เพียงพอ ปัญหาถนนไม่มีมาตรฐาน ปัญหาท่าเรือและบริเวณโดยรอบไม่สะอาด ปัญหาระหว่างชุมชนกับกฎหมาย และปัญหาข้อขัดแย้งของปศุสัตว์ ส่วนแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งธรรมชาติอย่างยั่งยืน กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นว่า ควรมีโครงการพัฒนาเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การส่งเสริมกลุ่มอาชีพของประชาชนในพื้นที่ โครงการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โครงการกำจัดวัชพืช หน่วยงานภาครัฐและเอกชนต้องทราบปัญหาของชุมชน และให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนา ผลการศึกษาดังกล่าวนำมาซึ่งแนวคิดในการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งธรรมชาติอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา ทะเลบัวแดง จังหวัดอุดรธานี ทั้งหมด 2 โครงการ ได้แก่ โรงผลิตปุ๋ยจากวัชพืช และศูนย์การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทะเลบัวแดง

คำสำคัญ: การอนุรักษ์และฟื้นฟู / ความยั่งยืน / แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ / การจัดการท่องเที่ยว / ทะเลบัวแดง

The guidelines of sustainable conservation and restoration of natural tourism sites: A case study of the Red Lotus Lake, Udon Thani Province

Nichakul Phanchomphu*

Faculty of Science and Technology, Environmental Science Major, Thammasat University, Thailand

**Corresponding author: pannichakulp@gmail.com*

Abstract

This article presents a study of the problems associated with natural area tourism management at Red Lotus Lake, Udon Thani Province, and proposes guidelines for the sustainable conservation and restoration of this natural area. A qualitative methodology was employed, consisting of in-depth interviews with three key informants, the Appreciation-Influence-Control method (AIC) with 60 residents living around the Red Lotus Lake, and observation to examine the behavior of the sample group and the site conditions.

The results showed that the tourism management problems of Red Lotus Lake, Udon Thani Province, in descending order of importance, were: aquatic weed infestation, insufficient budget, substandard roads, unclean piers and surrounding areas, conflicts between the community and legal issues, and livestock excrement. Regarding guidelines for sustainable conservation and restoration, the sample group suggested projects focusing on cultural tourism, promoting local occupational groups, ecotourism projects, and aquatic weed control. They also emphasized the need for government and private sector agencies to be aware of community problems and for public participation in conservation and development. These findings led to two proposed projects for the sustainable conservation and restoration of the natural areas of Red Lotus Lake, Udon Thani Province. The projects are a plant for producing fertilizer from aquatic weeds and a Red Lotus Lake ecotourism center.

Keywords: Conservation and restoration / Sustainability / Natural tourist attraction / Tourism management / Red Lotus Lake

1. บทนำ

ทะเลบัวแดง เป็นแหล่งธรรมชาติที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวแห่งหนึ่งในจังหวัดอุดรธานี และอยู่ในพื้นที่ชุ่มน้ำหนองหานกุมภวาปี การท่องเที่ยวทะเลบัวแดงจึงเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่อำเภอกุมภวาปี อำเภอกู่แก้ว และอำเภอบึงสามพัน จังหวัดอุดรธานี บัวที่ปรากฏอยู่ในทะเลบัวแดงเป็น บัวสาย สัตตบรรณ (*Nymphaea rubra* Roxb. ex Andrews) [1] มีจำนวนมากอยู่ในแหล่งน้ำธรรมชาติแห่งนี้ ในช่วงบัวออกดอกมากที่สุด คือช่วงเดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนกุมภาพันธ์ ช่วงเวลาดังกล่าวทำให้ชาวบ้านมีอาชีพและรายได้จากเรือบริการชมบัวแดง รีสอร์ท โฮมสเตย์ ร้านอาหาร การจัดการท่องเที่ยวของแหล่งธรรมชาติทะเลบัวแดง จึงสัมพันธ์กับการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งมีหลายประเด็นที่ต้องแก้ไขและปรับปรุงเพื่อหาแนวทางพัฒนาต่อไป ผู้จัดทำจึงจัดทำงานวิจัยนี้ เพื่อศึกษาปัญหาการจัดการท่องเที่ยวของแหล่งธรรมชาติทะเลบัวแดง และหาแนวทางจัดการปัญหาดังกล่าว นำไปสู่การเสนอแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งธรรมชาติอย่างยั่งยืน เพื่อเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่ายทั้งทางภาครัฐและประชาชน

2. วัตถุประสงค์

- 2.1 เพื่อศึกษาปัญหาการจัดการท่องเที่ยวของแหล่งธรรมชาติทะเลบัวแดง จังหวัดอุดรธานี
- 2.2 เพื่อเสนอแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งธรรมชาติทะเลบัวแดงอย่างยั่งยืน

3. ขอบเขตของการศึกษา

3.1 ขอบเขตพื้นที่ที่ศึกษา

แหล่งท่องเที่ยวทะเลบัวแดง (หนองหานกุมภวาปี) จังหวัดอุดรธานี

3.2 ขอบเขตด้านประชากร

การศึกษานี้กำหนดขอบเขตประชากรและกลุ่มผู้ให้ข้อมูล โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มหลัก ดังนี้:

3.2.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้ที่มีบทบาทหน้าที่ในการบริหารจัดการในพื้นที่จำนวน

3 ท่าน ดังนี้

- (1) นายกเทศมนตรีตำบลเชียงแห
- (2) หัวหน้าเขตห้ามล่าสัตว์ป่าหนองหานกุมภวาปี
- (3) ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเรือท่องเที่ยวบ้านเดียม

3.2.2 กลุ่มประชาชนในพื้นที่ ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่โดยรอบพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวทะเลบัวแดง ซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงจากการจัดการท่องเที่ยว จำนวน 60 คน โดยคัดเลือกตัวแทนจากภาคครัวเรือนและผู้ประกอบการในท้องถิ่น เพื่อเข้าร่วมกระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม

3.3 ขอบเขตด้านเนื้อหาของการวิจัย

การศึกษานี้มุ่งเน้นการวิเคราะห์และนำเสนอแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งธรรมชาติอย่างยั่งยืน โดยจำแนกเนื้อหาออกเป็น 3 ส่วนหลัก ดังนี้

3.3.1 ปัญหาการจัดการท่องเที่ยว ศึกษาปัจจัยและอุปสรรคที่ส่งผลกระทบต่อการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวทะเลบัวแดง ทั้งในด้านโครงสร้างการบริหารและสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เปลี่ยนแปลงไป และรวบรวมปัญหาการจัดการท่องเที่ยวจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การวางแผนแบบมีส่วนร่วม และการสังเกต

3.3.2 การเสนอแนะโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งธรรมชาติอย่างยั่งยืน รวบรวมกลุ่มผู้ให้ข้อมูลร่วมกันเสนอแนะโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งธรรมชาติอย่างยั่งยืน และรวบรวมปัญหาการจัดการท่องเที่ยว จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การวางแผนแบบมีส่วนร่วม เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการกำหนดแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวร่วมกัน

3.3.3 การจัดทำแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งธรรมชาติอย่างยั่งยืน การสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำเสนอแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งธรรมชาติอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา แหล่งท่องเที่ยวทะเลบัวแดง จังหวัดอุดรธานี โดยจำแนกข้อเสนอแนะออกเป็น 3 มิติหลัก ได้แก่

- (1) มิติเศรษฐกิจที่ยั่งยืน: มุ่งเน้นการสร้างรายได้และการกระจายผลประโยชน์สู่ชุมชนอย่างเป็นธรรม
- (2) มิติสังคมที่ยั่งยืน: มุ่งเน้นการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมและความเข้มแข็งของชุมชน
- (3) มิติสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน: มุ่งเน้นการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และรักษาความสมดุลของระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำ

3.4 ขอบเขตระยะเวลาการศึกษา

การศึกษานี้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ผลในช่วงระหว่างเดือนมกราคมถึงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2567 และดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลให้สอดคล้องกับบริบทปัจจุบันในปี พ.ศ. 2569

4. วิธีการศึกษา

ผู้จัดทำดำเนินการศึกษาตามวิธีการศึกษา 5 วิธี ดังนี้

4.1 การรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ

การศึกษาวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่ศึกษา รวมถึงบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานที่รับผิดชอบในพื้นที่ เพื่อสร้างฐานข้อมูลสำหรับเตรียมประเด็นการสัมภาษณ์ การจัดกระบวนการประชุมในส่วนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม และเพื่อเป็นเกณฑ์ในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างสำหรับการวิจัย

4.2 การสร้างเครื่องมือในการศึกษาวิจัย

การจัดทำร่างแบบสัมภาษณ์เชิงลึก และร่างรูปแบบการดำเนินประชุมการวางแผนแบบมีส่วนร่วมจากข้อมูลทุติยภูมิที่รวบรวมมาเพื่อให้การดำเนินวิจัยให้มีประสิทธิภาพ

4.3 การลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลปฐมภูมิ

แบ่งกระบวนการศึกษาออกเป็น 3 ส่วนหลัก ดังนี้

4.3.1 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหาการจัดการท่องเที่ยวแนวทางการอนุรักษ์ และการฟื้นฟูแหล่งธรรมชาติทะเลบัวแดงอย่างยั่งยืน โดยมุ่งเน้นการจัดเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ และกลุ่มผู้ประกอบการเรือท่องเที่ยวที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรง

4.3.2 กระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม (AIC: Appreciation Influence Control) เพื่อรับฟังทัศนคติ ประสพการณ์ และข้อเสนอแนะจากภาคประชาชนที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ โดยมุ่งประเด็นไปที่การวิเคราะห์ปัญหา และร่วมกำหนดแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทะเลบัวแดงอย่างยั่งยืน

4.3.3 การสังเกต (Observation) ดำเนินการสังเกตการณ์สภาพแวดล้อมทางกายภาพ พฤติกรรมของคนในชุมชน และการดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวในพื้นที่จริง เพื่อนำข้อมูลเชิงประจักษ์มาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และกระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่รอบด้าน

4.4 การประมวลผล และวิเคราะห์ข้อมูล

ดำเนินการรวบรวมและตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลปฐมภูมิที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การวางแผนแบบมีส่วนร่วม และการสังเกต โดยมุ่งเน้นประเด็นปัญหาการจัดการท่องเที่ยว และแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งธรรมชาติทะเลบัวแดง อย่างยั่งยืน จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อสังเคราะห์เป็นแนวทางการอนุรักษ์ และฟื้นฟูแหล่งธรรมชาติอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา แหล่งท่องเที่ยวทะเลบัวแดง จังหวัดอุดรธานี ในมิติต่าง ๆ ทั้งมิติเศรษฐกิจที่ยั่งยืน มิติสังคมที่ยั่งยืน และมิติสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน นำไปสู่การสรุปผลการศึกษที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์

4.5 สรุปผลการศึกษา

ผลการศึกษาเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก กระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม และการสังเกตภาคสนาม ถูกนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ตามประเด็นปัญหา พร้อมเสนอแนวทางการพัฒนาเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยอย่างครบถ้วน

5. ผลการศึกษาและอภิปรายผล

5.1 ผลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก

ผลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นการรวมความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 3 ท่าน ได้แก่ นายกเทศมนตรีตำบลเชียงแห้ว หัวหน้าเขตห้ามล่าสัตว์ป่าหนองหานกุมภวาปี และประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเรือท่องเที่ยวบ้านเตียม มีเนื้อหาเกี่ยวกับปัญหาการจัดการท่องเที่ยว และแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูอย่างยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยวทะเลบัวแดง โดยมีรายละเอียดดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 3 ท่าน

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	ปัญหาการจัดการท่องเที่ยว	แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูอย่างยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยวทะเลบัวแดง
(1) นายกเทศมนตรีตำบลเชียงแห้ว	<p>ปัญหาการแพร่ระบาดของไวรัส แหล่งท่องเที่ยวทะเลบัวแดงมีไวรัสที่ขอย่างจอกหูหนูยักษ์ ผักตบชวา และไวรัสอื่น ๆ แพร่กระจายอย่างรวดเร็ว แต่เนื่องจากงบประมาณไม่เพียงพอจึงตัดไวรัสได้ตามงบประมาณที่มีเท่านั้น</p> <p>ปัญหาถนนไม่มีมาตรฐาน ถนนเชื่อมระหว่างถนนมิตรภาพเขตตำบลผาสุก อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี จนกระทั่งเข้ามาแหล่งท่องเที่ยวทะเลบัวแดง ถนนรอบทะเลบัวแดง และไฟในรอบบริเวณหนองหานควรต้องปรับปรุงแก้ไข</p>	<p>1) การพัฒนาเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม</p> <p>2) การพัฒนาส่งเสริมกลุ่มอาชีพ ได้แก่ อาชีพเกษตรกร กลุ่ม OTOP และกลุ่มวิสาหกิจอื่น ๆ เช่น กลุ่มเรือ กลุ่มโฮมสเตย์ กลุ่มที่พักอาศัย กลุ่มอาหารแปรรูป เป็นต้น</p> <p>3) การดูแลจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวควรจัดทำเป็นแผนแม่บทเดียว</p>

ตารางที่ 1 ผลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 3 ท่าน (ต่อ)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	ปัญหาการจัดการท่องเที่ยว	แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูอย่างยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยวทะเลบัวแดง
	ปัญหางบประมาณไม่เพียงพอ เมื่องบประมาณไม่เพียงพอในการซื้อน้ำมันสำหรับเรือตักวัชพืช จึงไม่สามารถตักวัชพืชได้ในปริมาณมากและไม่มีกระบวนการกำจัดวัชพืชได้ถาวร	4) โครงการโรงงานผลิตปุ๋ย สามารถช่วยลดปริมาณวัชพืชที่อยู่ในแหล่งท่องเที่ยวทะเลบัวแดงด้วยการนำวัชพืชทำเป็นปุ๋ย
(2) หัวหน้าเขตห้ามล่าสัตว์ป่าหนองหานกุมภวาปี	ปัญหาการแพร่ระบาดของวัชพืช เป็นปัญหาที่ควรรีบแก้ไขที่สุดเนื่องจากทำให้บัวแดงไม่สามารถขึ้นจากน้ำได้ และไม่มีพื้นที่ให้สัตว์น้ำหายใจ เช่น ปลา เป็นต้น	1) จัดทำกิจกรรมรณรงค์ วัตถุประสงค์เพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพการท่องเที่ยว การทำกิจกรรมรณรงค์สามารถดูแลตลอดทั้งปี และเพิ่มกิจกรรมการดูแลเข้าไปกับการดูบัว ให้ความรู้กับนักท่องเที่ยว โดยการให้วิสาหกิจชุมชนเรือท่องเที่ยวรู้ชนิดนกในพื้นที่ ประชาชนได้มีความรู้มากขึ้นเกี่ยวกับความสำคัญของคน และเข้าใจว่าเป็นทรัพยากรที่สามารถจะดึงดูดคนได้ 2) จัดทำศูนย์การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เมื่อมีศูนย์การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ สามารถให้นักเรียน นักศึกษา ทำกิจกรรมอนุรักษ์ทำความเข้าใจเรื่องธรรมชาติเช่น บัว นก เป็นต้น 3) จัดทำเป็นพื้นที่กิจกรรมกีฬา เช่น การวิ่ง การปั่นจักรยาน การพายเรือในพื้นที่ เป็นต้น
(3) ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเรือท่องเที่ยวบ้านเดียม	ปัญหาการแพร่ระบาดของวัชพืช วัชพืชที่ปกคลุมผิวน้ำ ทำให้บัวแดงไม่สามารถเกิดได้คือจอกหูหนูยักษ์ แหนในส่วนโพรงสนมคออนุรักษ์ไว้ เพราะช่วยทำความสะอาดหน้าดิน ให้แหนและจอกอยู่เป็นที่เส้นทางและเปิดที่โล่งให้บัวขึ้น	1) พัฒนาด้านการท่องเที่ยวให้ดึงดูดนักท่องเที่ยวมากขึ้น 2) จัดทำโครงการเกี่ยวกับการกำจัดวัชพืช

5.2 ผลจากการวางแผนแบบมีส่วนร่วม

ใช้วิธีการวางแผนแบบมีส่วนร่วมกับประชาชนในพื้นที่ตำบลเชียงแห้ว ตำบลแซแล และตำบลอุมจาน จังหวัดอุดรธานี มีการรวมความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่ โดยในแต่ละตำบล แบ่งเป็นตำบลละ 2 กลุ่ม เพื่อรวบรวมความคิดเห็นที่หลากหลายมากขึ้น และหาแนวคิดที่ไปในทางเดียวกัน มีเนื้อหาเกี่ยวกับ ปัญหาการจัดการท่องเที่ยว และแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูอย่างยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยวทะเลบัวแดง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

5.2.1 ประชาชนในพื้นที่ตำบลเชียงแห้ว มีความคิดเห็นว่าปัญหาหลักในการจัดการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวทะเลบัวแดง ได้แก่ ปัญหาการแพร่ระบาดของวัชพืช และปัญหาหระหว่งชุมชนกับกฎหมาย ในส่วนแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูอย่างยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยวทะเลบัวแดง ได้แก่ ทำโครงการกำจัดวัชพืช ขุดลอกวัชพืชออก อย่างต่อเนื่อง หน่วยงานภาครัฐ และเอกชนต้องทราบปัญหาของชุมชน และให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนา

5.2.2 ประชาชนในพื้นที่ตำบลแชแล มีความคิดเห็นว่าเป็นปัญหาหลักในการจัดการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวทะเลบัวแดง ได้แก่ ปัญหาการแพร่ระบาดของวัชพืช ในส่วนแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูอย่างยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยวทะเลบัวแดง ได้แก่ ทำโครงการกำจัดวัชพืช ขุดลอกวัชพืชออก และให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนา

5.2.3 ประชาชนในพื้นที่ตำบลอู่จวน มีความคิดเห็นว่าเป็นปัญหาหลักในการจัดการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยว ทะเลบัวแดง ได้แก่ ปัญหาการแพร่ระบาดของวัชพืช และปัญหาการขับถ่ายของปศุสัตว์ ในส่วนแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูอย่างยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยวทะเลบัวแดง ได้แก่ ทำโครงการกำจัดวัชพืช ขุดลอกวัชพืชออก

5.3 ผลจากการสังเกต

ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลการสังเกตกลุ่มตัวอย่างในระหว่างการสัมภาษณ์เชิงลึกและการวางแผนอย่างมีส่วนร่วมและสังเกตนอกเวลาการเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง เพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งธรรมชาติอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาแหล่งท่องเที่ยวทะเลบัวแดง จังหวัดอุดรธานี ให้มีประสิทธิภาพได้มากที่สุด โดยสรุปผลจากการสังเกต ดังนี้

5.3.1 ปัญหาการแพร่ระบาดของวัชพืช และปัญหาทางปริมาณไม่เพียงพอ

แหล่งท่องเที่ยวทะเลบัวแดงประสบปัญหาการรุกรานของวัชพืชต่างถิ่น โดยเฉพาะ ‘จอกหูหนูยักษ์’ (*Salvinia molesta* D.S. Mitchell) [2] ซึ่งจัดเป็นวัชพืชน้ำที่ร้ายแรงระดับโลก ขณะที่การกำจัดทำได้จำกัดเนื่องจากงบประมาณไม่เพียงพอต่อการเดินเรืออย่างต่อเนื่อง จากการสัมภาษณ์คุณวิโรจน์ ต้นใจดี กองบูรณะและบำรุงรักษา กรมโยธาธิการและผังเมือง (มีนาคม 2567) พบว่าการเดินเรือ 1 ลำ ต้องใช้น้ำมัน 60 ลิตรต่อการปฏิบัติงาน 55 เทียว (เฉลี่ยตัดวัชพืชได้ 2.5 ต้นต่อเทียว) หรือคิดเป็นความสามารถในการกำจัด 137.5 ต้นต่อวันต่อเรือ 1 ลำ ดังนั้น ด้วยจำนวนเรือเพียง 2 ลำในขณะนั้น จึงกำจัดวัชพืชได้เพียง 275 ต้นต่อวัน ซึ่งไม่สอดคล้องกับปริมาณวัชพืชที่แพร่กระจาย

5.3.2 ปัญหาท่าเรือและบริเวณโดยรอบไม่สะอาด

ปัจจุบันมีท่าเรือที่ยังเปิดให้บริการ 5 แห่ง ได้แก่ ท่าเรือบ้านเดียม, เชียงแหว, โนนน้ำย่อย, แชแล และดอนคง ส่วนท่าเรือคอนสายประสบปัญหาวัชพืชปกคลุมหนาแน่นจนไม่สามารถใช้สัญจรได้ จากการสังเกตการณ์พบว่า ท่าเรือบ้านเดียมแม้จะมีจำนวนนักท่องเที่ยวสูงสุดและมีการตกแต่งสวยงาม แต่กลับมีปัญหาด้านความสะอาด ขณะที่ท่าเรือขนาดเล็กอย่างท่าเรือดอนคง แม้จะรักษาความสะอาดภายในได้ดี แต่พื้นที่โดยรอบและเส้นทางสัญจรยังพบสิ่งปฏิกูลจากสัตว์ รวมถึงห้องน้ำสาธารณะที่ขาดการบำรุงรักษา ส่งผลกระทบต่อทัศนียภาพและประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว

5.3.3 ปัญหาหระหว่างชุมชนกับกฎหมาย

ผลจากการวางแผนแบบมีส่วนร่วมพบว่า ประชาชนในตำบลเชียงแหวมมีความกังวลเรื่องกฎระเบียบการอนุรักษ์ที่ขัดแย้งกับการประกอบอาชีพดั้งเดิม ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกหัวหน้าเขตห้ามล่าสัตว์ป่าหนองหานกุมภวาปี ระบุว่า แม้กฎหมายมุ่งเน้นการคุ้มครองสัตว์ป่าเฉพาะชนิดตามบัญชีรายชื่อ (75 ชนิด) แต่ในทางปฏิบัติ ชาวบ้านยังขาดความชัดเจนเกี่ยวกับขอบเขตพื้นที่และแนวทางการใช้ประโยชน์ที่เหมาะสม ทำให้เกิดความกังวลในการถูกดำเนินคดีจากการจับสัตว์ปีกที่เป็นหนึ่งในบัญชีรายชื่อสัตว์ป่าคุ้มครอง

5.3.4 สถานการณ์และปัญหาในปัจจุบัน (กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2569)

จากการลงพื้นที่สังเกตการณ์ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2569 พบความเปลี่ยนแปลงสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวทะเลบัวแดง ดังนี้

(1) ข้อจำกัดด้านการเข้าถึงและเส้นทางเดินเรือ

จำนวนท่าเรือที่สามารถเปิดให้บริการในฤดูกาลท่องเที่ยวลดลงเหลือเพียง 4 แห่ง ได้แก่ ท่าเรือบ้านเดียม ท่าเรือเชียงแหว ท่าเรือแชแล และท่าเรือดอนคง ส่วนท่าเรือโนนน้ำย่อยจำเป็นต้องปิดให้บริการ เนื่องจากประสบปัญหาวัชพืชหนาแน่น

จนปิดกั้นเส้นทางเดินเรือ (ดังรูปที่ 1) อย่างไรก็ตาม ชีตความสามารถในการบริหารจัดการทางน้ำมีแนวโน้มที่ดีขึ้น โดยพบว่า ปริมาณเรือกำจัดวัชพืชที่สนับสนุนการเปิดเส้นทางน้ำเพิ่มขึ้นจากเดิมที่มี 2 ลำ เพิ่มขึ้นเป็น 7 ลำ ในปี พ.ศ. 2569 แม้ว่าการปฏิบัติงานของเรือที่เพิ่มจำนวนนี้จะมีข้อจำกัดเรื่องระยะเวลาการใช้งานตามงบประมาณที่ได้รับจัดสรร และต้องย้ายไปจัดการวัชพืชในพื้นที่ชุ่มน้ำอื่น ๆ เนื่องจากเป็นของหน่วยงานส่วนกลาง

(2) ความร่วมมือระหว่างหน่วยงานและการฟื้นฟูเศรษฐกิจ

ผู้วิจัยพบการบูรณาการการทำงานร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้นจากหลายหน่วยงาน เพื่อมุ่งเน้นการจัดการวัชพืชและยกระดับการท่องเที่ยว อาทิ กรมทรัพยากรน้ำ (สำนักทรัพยากรน้ำที่ 3) ดำเนินโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศหนองหาน, กรมโยธาธิการและผังเมือง สนับสนุนเครื่องจักรและเรือกำจัดวัชพืชเพิ่มเติม และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ประสบความสำเร็จในการประชาสัมพันธ์โดยมีศิลปินระดับโลกอย่าง คุณลลิตา มโนบาล (ลิซ่า) เป็นพรีเซนเตอร์

การส่งเสริมการตลาดในระดับสากลนี้ ส่งผลให้ทะเลบัวแดงได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นอย่างมหาศาล ซึ่งช่วยสร้างโอกาสในการประกอบอาชีพและขยายตัวของเศรษฐกิจฐานราก โดยเฉพาะบริเวณท่าเรือบ้านเดียมที่มีกลุ่มร้านค้าและบริการริมทางเพิ่มมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด (ดังรูปที่ 2)

รูปที่ 1 วัชพืชหนาแน่นจนปิดกั้นเส้นทางเดินเรือท่าเรือโนนน้ำน้อย

รูปที่ 2 กลุ่มร้านค้าและบริการริมทางบริเวณถนนหน้าท่าเรือบ้านเดียม

5.4 แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งธรรมชาติอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา แหล่งท่องเที่ยวทะเลบัวแดง จังหวัดอุดรธานี

เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ได้นำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อสังเคราะห์เป็นแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งธรรมชาติอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา แหล่งท่องเที่ยวทะเลบัวแดง จังหวัดอุดรธานี ในมิติต่าง ๆ ทั้งมิติเศรษฐกิจที่ยั่งยืน มิติสังคมที่ยั่งยืน และมิติสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน โดยสรุปผลการศึกษาปัญหาการจัดการท่องเที่ยว และแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งธรรมชาติทะเลบัวแดงอย่างยั่งยืนจากกลุ่มตัวอย่าง ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 สรุปผลการศึกษาปัญหาการจัดการท่องเที่ยว และแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งธรรมชาติทะเลบัวแดงอย่างยั่งยืนจากกลุ่มตัวอย่าง

วิธีการวิจัย	การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก	การวางแผนแบบมีส่วนร่วม	การสังเกตการณ์
ปัญหาการจัดการท่องเที่ยว	ปัญหาการแพร่ระบาดของวัชพืช	ปัญหาการแพร่ระบาดของวัชพืช	ปัญหาการแพร่ระบาดของวัชพืช
	ปัญหางบประมาณไม่เพียงพอ	ปัญหาการขับถ่ายของปศุสัตว์	ปัญหางบประมาณไม่เพียงพอ
	ปัญหาถนนไม่มีมาตรฐาน	ปัญหาระหว่างชุมชนกับกฎหมาย	ปัญหาท่าเรือและบริเวณโดยรอบไม่สะอาด ปัญหาระหว่างชุมชนกับกฎหมาย
แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งธรรมชาติทะเลบัวแดงอย่างยั่งยืน	โครงการกำจัดวัชพืช	โครงการกำจัดวัชพืช	-
	การส่งเสริมกลุ่มอาชีพของประชาชนในพื้นที่	หน่วยงานภาครัฐและเอกชนต้องทราบปัญหาของชุมชน	
	การพัฒนาเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนา	
	โครงการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์		

จากตารางที่ 2 ทำการสังเคราะห์เป็นแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งธรรมชาติอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา แหล่งท่องเที่ยวทะเลบัวแดง จังหวัดอุดรธานี ซึ่งเป็นแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งธรรมชาติอย่างยั่งยืนเกี่ยวโยงในมิติเศรษฐกิจที่ยั่งยืน มิติสังคมที่ยั่งยืน และมิติสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน รายละเอียด ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งธรรมชาติอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา แหล่งท่องเที่ยวทะเลบัวแดง จังหวัดอุดรธานี

ชื่อโครงการ หน่วยงาน /กลุ่มผู้รับผิดชอบ	หลักการและเหตุผล	วิธีการจัดทำ
<p>“โรงผลิตปุ๋ยจากวัชพืช”</p> <p>หน่วยงาน/กลุ่มผู้รับผิดชอบ: กรมโยธาธิการ และผังเมือง กระทรวงมหาดไทย, องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, กรมทรัพยากรน้ำ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, วิสาหกิจชุมชน และประชาชน, หน่วยงานเอกชน</p>	<p>การจัดการปัญหาการแพร่ระบาดของวัชพืชในหนองหานกุมภวาปีอย่างเร่งด่วน จำเป็นต้องมุ่งเน้นการจัดอุปสรรคทางสัญจรทางเรือและฟื้นฟูพื้นที่ชุ่มน้ำเพื่อการประมง โดยเสนอแนวทางเชิงรุกผ่านการจัดตั้ง “โรงงานผลิตปุ๋ยจากวัชพืช” เพื่อเปลี่ยนวัชพืชที่ไร้ค่าให้กลายเป็นทรัพยากรที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ ซึ่งวิธีนี้ไม่เพียงแต่จะช่วยลดการสะสมของวัชพืชตามท่าเรือที่ส่งผลกระทบต่อทัศนียภาพและสิ่งแวดล้อมเท่านั้น แต่ยังเป็นการแก้ไขปัญหาขยะตกค้างจากการขจัดวัชพืชอย่างเป็นระบบและยั่งยืน ช่วยคืนความสมดุลให้กับระบบนิเวศการท่องเที่ยวทะเลบัวแดงและวิถีชีวิตชาวประมงในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) การสนับสนุนงบประมาณและโครงสร้างพื้นฐาน จัดสรรงบประมาณเพื่อจัดหาเรือตัดวัชพืชให้ครอบคลุมพื้นที่หนองหานกุมภวาปี พร้อมทั้งก่อสร้างโรงงานผลิตปุ๋ยเพื่อรองรับการแปรรูปวัชพืชอย่างเป็นรูปธรรม 2) การสร้างองค์ความรู้และกระตุ้นการมีส่วนร่วมจัดอบรมถ่ายทอดเทคโนโลยีการทำปุ๋ยอินทรีย์จากจอกหูหนูยักษ์และวัชพืชอื่น ๆ ให้แก่ประชาชน เพื่อให้สามารถนำไปปรับใช้ในครัวเรือนหรือสร้างอาชีพเสริมได้

ตารางที่ 3 แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งธรรมชาติอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา แหล่งท่องเที่ยวทะเลบัวแดง จังหวัดอุดรธานี (ต่อ)

ชื่อโครงการ หน่วยงาน /กลุ่มผู้รับผิดชอบ	หลักการและเหตุผล	วิธีการจัดทำ
		3) การสร้างแรงจูงใจทางเศรษฐกิจ กำหนดระบบรับซื้อวัชพืชตามน้ำหนักเพื่อส่งเข้าโรงงานผลิตปุ๋ย ซึ่งจะเปลี่ยนวัชพืชจาก "ขยะทางน้ำ" ให้กลายเป็น "รายได้" กระตุ้นให้ชุมชนเกิดความกระตือรือร้นในการร่วมจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน
<p>“ศูนย์การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทะเลบัวแดง”</p> <p>หน่วยงาน/กลุ่มผู้รับผิดชอบ: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น, สำนักงานบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 10 กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, วิสาหกิจชุมชนและประชาชน, หน่วยงานเอกชน</p>	<p>แนวทางการแก้ไขปัญหาเชิงบูรณาการประกอบด้วย การเร่งปรับปรุงมาตรฐานถนนและการจัดการความสะอาดบริเวณท่าเรือ ควบคู่ไปกับการลดความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับข้อบังคับทางกฎหมายผ่านการจัดตั้ง “ศูนย์การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทะเลบัวแดง” เพื่อใช้เป็นพื้นที่กลางในการสร้างความเข้าใจเรื่องขอบเขตการอนุรักษ์สัตว์ป่าร่วมกับเขตห้ามล่าสัตว์ป่าหนองหานกุมภวาปี โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐ เอกชน และประชาชน ในการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่รวบรวมผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นมาจำหน่าย ซึ่งนอกจากจะช่วยสร้างรายได้กระจายสู่ชุมชนแล้ว ยังเป็นการสร้างจิตสำนึกในการรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนผ่านการให้ความรู้และการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับระบบนิเวศ</p>	<p>1) บูรณาการความร่วมมือ ประชุมภาครัฐ เอกชน และชุมชน เพื่อร่วมกันจัดตั้งศูนย์การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทะเลบัวแดงอย่างเป็นรูปธรรม</p> <p>2) ยกระดับองค์ความรู้และวิถีถิ่น ให้กรมอุทยานฯ อบรมกลุ่มเรือท่องเที่ยวเรื่องระบบนิเวศนกร่วมชูจุดขายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจากวิถีชุมชน</p> <p>3) พัฒนาโครงสร้างและภาพลักษณ์ เร่งปรับปรุงถนนเชื่อมต่อท่าเรือรอบด้าน และจัดกิจกรรมปักกลินนิ่งท่าเรือทุกสัปดาห์เพื่อสร้างมาตรฐานความสะอาด</p>

หมายเหตุ: หน่วยงานทุกกระทรวง ทบวง กรม องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชน ควรบูรณาการอย่างยั่งยืน

6. สรุปผลการศึกษา

ผลการศึกษาพบว่าแหล่งธรรมชาติทะเลบัวแดงมีปัญหาการจัดการท่องเที่ยว เรียงลำดับความสำคัญจากมากไปน้อย ได้แก่ ปัญหาการแพร่ระบาดของวัชพืช ปัญหางบประมาณไม่เพียงพอ ปัญหาถนนไม่มีมาตรฐาน ปัญหาท่าเรือและบริเวณโดยรอบไม่สะอาด ปัญหาระหว่างชุมชนกับกฎหมาย และปัญหาการขบถายของปลูสัตว์ สำหรับแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูอย่างยั่งยืน กลุ่มตัวอย่างเสนอให้มีโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเชิงอนุรักษ์ การส่งเสริมกลุ่มอาชีพ และโครงการกำจัดวัชพืช โดยหน่วยงานภาครัฐและเอกชนต้องทราบปัญหาของชุมชนและเปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา นำไปสู่แนวทางการดำเนินงาน 2 โครงการหลัก ได้แก่ โรงผลิตปุ๋ยจากวัชพืช และศูนย์การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทะเลบัวแดง

เอกสารอ้างอิง

- [1] ฐานข้อมูลเกษตรดิจิทัล. (2563). บัวสาย สัตตบรรณ *Nymphaea rubra* Roxb. ex Andrews, 10 มกราคม 2569. <https://data.addrun.org/plant/archives/897-nymphaea-rubra-roxb-ex-andrews>
- [2] ศิริพร ซึ่งสนธิพร และคณะ. (2553). การแผ่กระจายการแพร่ระบาดของจอกหูหนูยักษ์ (*Salvinia molesta* D.S. Mitchell), 17 พฤษภาคม 2567. https://info.doa.go.th/research/?act=view_detail&id=1645